

Εἰς τὸν τόπον μας, ὅπως γνωρίζετε, ὁ νέος ποῦ ἐκλέγει τὴν ἐπιστήμην ὡς ἐπάγγελμα, ἀρχίζει κατὰ κανόνα τὴν σταδιοδρομίαν του ὡς ὑφηγητῆς εἰς ἓνα Πανεπιστήμιον, μετὰ συνεννόησιν καὶ συγκατάθεσιν τοῦ οἰκείου τακτικοῦ καθηγητοῦ, ἐπὶ τῇ βάσει ἐνὸς βιβλίου (τῆς ἐπὶ ὑψηθείᾳ διατριβῆς) καὶ κατόπιν τυλικῆς, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, δοκιμασίας ἐνώπιον τῆς Σχολῆς. Διοριζόμενος παραδίδει ἀμισθί, εἰσπράττων μόνον παρὰ τῶν φοιτητῶν δίδακτρα (), περὶ θεμάτων, τὰ ὅποια ἔχει ὁ ἴδιος ὀρίσει ἐντὸς τῆς εἰδικότητος τοῦ διορισμοῦ του, τῆς *venia legendi*.

Ἐν Ἀμερικῇ ἀρχίζει κατὰ κανόνα ἡ σταδιοδρομία διαφορετικὰ, μὲ τὸν

λὼν αὐτῆς. Προγενεστέρα ἀκαδημαϊκῆ δρᾶσις τοῦ ὑποψηφίου, ὡς ὑφηγητοῦ ἢ ἐκτάκτου καθηγητοῦ, λαμβάνεται βεβαίως ὑπ' ὄψιν καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ ψήφων καὶ εἰς τὸν σχηματισμὸν κρίσεως παρ' ἐκάστου τῶν ψηφίζόντων, ἀλλ' ὅμως οὔτ' ἀπαραίτητος προϋπόθεσις εἶναι οὔτε σπουδαῖα νομικὰ πλεονεκτήματα παρέχει ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἄλλους ὑποψηφίους. Ἡ Κυβέρνησις ὁφείλει νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασιν τῆς Σχολῆς, ἐφ' ὅσον δὲν ἐμεσολάβησαν παρατυπίαί, ἡ δὲ Σχολὴ ἔχει μὲν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ ἐκλέξῃ κανένα, ὅχι ὅμως καὶ νὰ ἐκλέξῃ ἓναν, ὁ ὅποιος δὲν ὑπέβαλεν ὑποψηφιότητα.

Τούναντίον ἐν Γερμανίᾳ ἡ ἐκλογή γίνεται πάντοτε μεταξὺ ὑφηγητῶν ἢ ἐκτάκτων καθηγητῶν, συνήθως ἄλλου Πανεπιστημίου, καὶ δὴ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἀρμοδία Σχολὴ ὑποβάλλει τρεῖς ὑποψηφίους, κατὰ σειράν ἐμφαίνουσιν καὶ τὴν προτίμησιν αὐτῆς. Συνήθως τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ἐκλέγει τὸν πρῶτον ἐκ τῶν τριῶν προτεινομένων, δικαιουῖται ὅμως καὶ νὰ προτιμήσῃ καὶ τὸν δεῦτερον ἢ τὸν τρίτον ἢ καὶ νὰ διορίσῃ ἄλλον μὴ προταθέντα ὑπὸ τῆς Σχολῆς. Τοῦ τελευταίου ὅμως τούτου ἀραιότατα παραδείγματα, προκαλέσαντα καὶ δυσφορίαν πολλήν, ἀναφέρονται. Τῆς πληρώσεως κενῆς πανεπιστημιακῆς ἔδρας προηγείται ζωηρὰ ἐμπιστευτικὴ ἀλληλογραφία ἢ καὶ συνομιλία μεταξὺ τοῦ Ὑπουργείου ἀφ' ἐνὸς καὶ τῆς Σχολῆς ἀφ' ἑτέρου, ἢ καὶ τῶν σημαντικωτέρων ἀντιπροσώπων τοῦ αὐτοῦ κλάδου ἐξ ὀλοκλήρου τῆς Γερμανίας ἢ καὶ τῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου, ὅπου διδάσκουν οἱ φερόμενοι ὡς ὑποψήφιοι ὑφηγηταί. Ἐννοεῖται, μόνον ἡ μεγάλη δύναμις τῆς παραδόσεως, τὸ ἀνώτερον αἴσθημα τῆς εὐθύνης, ποῦ κρατεῖ εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον ἐκεῖ, καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν Πανεπιστημίων, φιλοτιμουμένων νὰ προσελκύουν κατὰ τὸ δυνατόν περισσοτέρους φοιτητάς διορίζοντες ἐπιφανεῖς καὶ περιωνύμους ἐπιστήμονας, ἐξουδετερώνει, καθ' ὅλου εἶπειν, τὰς ἐπιζημίους ἐπιδράσεις τῶν παρασκηνίων. Μὲ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ εἰς τὴν μεταπολεμικὴν Γερμανίαν αἱ ἐπιδράσεις αὗται κατέστησαν καὶ συχνότεραι καὶ ἰσχυρότεραι, ὅπως ἦτο φυσικόν.

1) Σ. τ. Μ. Ἐν Γερμανίᾳ, πῶς ἢ φοίτησις εἶναι τελείως ἐλευθέρη, ὑποχρεοῦνται οἱ φοιτηταί, πλὴν τῶν εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ Πανεπιστημίου περιερχομένων γενικῶν διδάκτρων, νὰ καταβάλλουν καὶ δίδακτρα (*Kolleggeld*) εἰς πάντας τοὺς καθηγητάς ἢ ὑφηγητάς, ὅσους ἀποφασίζουσιν νὰ παρακολουθήσουν καθ' ἕκαστον ἐξάμηνον, τὰ ὅποια εἰσπράττονται διὰ λογαριασμὸν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου. Τὰ δίδακτρα ταῦτα, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων παρέχονται καὶ αἱ παρ' ἡμῖν τόσον ὑπεριμώμεναι «ἀποδείξεις ἀκροάσεων ἐν Ἐσπερίᾳ», καθορίζονται ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὡρῶν καθ' ἑβδομάδα — συνήθως 2 1/2—3 ἡμέρας καθ' ἑβδομαδιαίαν ὥραν δι' ὅλον τὸ ἐξάμηνον, ὅταν πρόκειται περὶ θεωρητικῶν παραδόσεων. Ὑπάρχουσιν καὶ παραδόσεις, τὰς ὁποίας ἐν τῇ προκηρῦξει του ὁ καθηγητῆς ρητῶς χαρακτηρίζει ὡς ἀμισθοῦς (*gratis*).

διορισμόν του ὡς βοηθοῦ (assistant), ὅπως γίνεται συνήθως καὶ παρ' ἡμῶν εἰς τὰ μεγάλα ἐργαστήρια τῆς Ἱατρικῆς καὶ τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς, ὅπου ὀλίγοι μόνον βοηθοὶ ἢ ἐπιμεληταί, καὶ πολλάκις πολὺ ἀργὰ ζητοῦν καὶ τυπικῶς νὰ ἐγκριθοῦν εἰς τοὺς ὑφηγητάς.

Πρακτικῶς ἡ διαφορὰ αὕτη σημαίνει, ὅτι εἰς τὸν τόπον μας, καθ' ὅλου εἰπεῖν, ἡ σταδιοδρομία ἑνὸς ἐπιστήμονος στηρίζεται ἐπὶ πλουτοκρατικῶν βάσεων. Πράγματι δὲ εἶν' ἐξαιρετικὰ τολμηρὸν διὰ νέον ἐπιστήμονα, ποῦ δὲν ἔχει αὐτομικρὴν περιουσίαν, καὶ νὰ υποβληθῆ ἔστω εἰς τοὺς ὄρους τῆς ἀκαδημαϊκῆς σταδιοδρομίας. Πρέπει νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ βαστάξῃ μερικὰ τοῦλάχιστον χρόνια, χωρὶς ὅπωςδήποτε νὰ γνωρίζῃ, ἂν κατόπιν θὰ ἔχη τὴν πιθανότητα νὰ καταλάβῃ θέσιν ἐπαρκουσαν πρὸς συντήρησιν.

Τούναντιον εἰς τὴν Ἀμερικὴν κυριαρχεῖ τὸ γραφειοκρατικὸν σύστημα. Ὁ νέος ἐπιστήμων λαμβάνει ἐξ ἀρχῆς μισθόν, μέτριον μὲν καὶ μόλις ἐξισούμενον πρὸς μισθὸν ἐργάτου ὄχι τελείως ἀπείρου, ἀλλ' ὅπωςδήποτε ἀρχίζει μὲ μίαν φαινομενικῶς ἐξησφαλισμένην θέσιν, ἀφοῦ μισθοδοτεῖται κανονικῶς. Μόνον ποῦ κατὰ κανόνα, ὅπως καὶ εἰς τὸν τόπον μας οἱ βοηθοί, ἔμπορεῖ καὶ ν' ἀπολυθῆ, καὶ τούτου λαμβάνει πολλάκις πικρὰν πείραν, ἂν δὲν ἀνταποκριθῆ πρὸς τὰς προσδοκίας τῶν διορισάντων· αἱ δὲ προσδοκίαι τούτων συνίστανται κυρίως εἰς τὸ νὰ ἔχη πολυπληθὲς ἀκροατήριον.

Αὐτὸ δὲν ἔμπορεῖ νὰ συμβῆ εἰς ἕνα Γερμανὸν ὑφηγητήν. Μίαν φορὰν ποῦ διωρίσθη, δὲν ἔμποροῦν πλέον νὰ τον ξεφορτοῦν. Φυσικὰ ἀξιώσεις δὲν ἔχει· ἀλλ' ἔχει πάντως τὴν εὐεξήγητον ἀντίληψιν, ὅτι μετὰ πολυετῆ δράσιν ἔχει κάποιο ἠθικὸν δικαίωμα νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν, ἀκόμη καὶ—τοῦτο δὲ εἶναι πολλάκις σημαντικὸν—εἰς ἐνδεχομένην ἐκλογὴν καὶ ἄλλων ὑφηγητῶν. Τὸ ζήτημα, ἂν κατ' ἀρχὴν δικαιούμεθα καθ' ἐπιστήμονα, ἔχοντα τὰ προσόντα καὶ ἰκανόν, ν' ἀναγορευόμεν ὑφηγητήν ἢ ἂν πρέπει νὰ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς ὑπαρχούσας ἀνίγκας εἰς διδακτικὸν προσωπικὸν καὶ ἐπομένως ν' ἀναγνωρίζωμεν εἰς τὸν ἤδη διωρισμένον ὑφηγητήν τὸ μονοπώλιον τῆς διδασκαλίας, εἶν' ἕνα δίλημμα ὀχληρὸν σχετιζόμενον μὲ τὴν διπλὴν ὄψιν τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἐπαγγέλματος, περὶ τῆς ὁποίας ἀμέσως κατωτέρω θὰ γίνῃ λόγος. Συνήθως προτιμᾶται τὸ δεύτερον. Τοῦτο ὅμως ἀυξάνει καὶ τὸν κίνδυνον, νὰ προτιμᾷ ὁ ἀρμόδιος τακτικὸς καθηγητὴς τοὺς ἰδικούς του μαθητάς, ἐνῶ ὑποκειμενικῶς ἐνεργεῖ μὲ καθ' εὐσυνειδησίαν. Προσωπικῶς ἄς μου ἐπιτραπῆ νὰ προσθέσω, ὅτι ἐτήρησα πάντοτε τὴν ἀρχήν, ὅτι ὁ παρ' ἐμοὶ ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ ἔπρεπε νὰ υποβάλλῃ υποψηφιότητα ὑφηγητοῦ εἰς ἄ λ λ ο ν, ὄχι εἰς ἐμέ, καὶ εἰς ἄλλο Πανεπιστήμιον. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως ἦτο ν' ἀπορριφθῆ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἰκανωτέρους μου μαθητάς, διότι κανεὶς δὲν τον ἐ πί σ τ ε υ ε ν, ὅτι αὐτὸς ἦτον ὁ λόγος.

Ἄλλη διαφορὰ πρὸς τὴν Ἀμερικὴν εἶναι ἡ ἐξῆς. Παρ' ἡμῶν ὁ ὑφηγητὴς ἀπασχολεῖται ὀ λ ί γ ῶ τ ε ρ ο ν μὲ παραδόσεις, παρ' ὅσον θὰ ἐπεθύμει. Κατὰ τὸν νόμον φυσικὰ δικαιούται νὰ διδάξῃ περὶ οἴουδήποτε θέματος τῆς εἰδικότητός του. Τοῦτο ὅμως θὰ ἐθεωρεῖτο ὡς ἀνάρμοστος ἀνευ-

λάβεια πρὸς τὸν παλαιότερον καθηγητήν. Διὰ τοῦτο κατὰ κανόνα ὁ μὲν τακτικὸς καθηγητὴς ἀναλαμβάνει τὰς μεγάλας (τὰς γενικωτέρου ἐνδιαφέροντος) παραδόσεις, ὁ δὲ ὑφηγητὴς ἀρκεῖται εἰς τὰς δευτερευούσας καὶ εἰδικωτέρας. Ἔχει καὶ αὐτὸν τὸν τρόπον, ἂν καὶ ἀκουσίως, ἐλεύθερα διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν τὰ ἔτη τῆς νεότητος, καὶ τοῦτο εἶναι πλεονέκτημα.

Εἰς τὴν Ἀμερικὴν τὸ πρᾶγμα ἔχει διαρρυθμισθῆ κατ' ἀρχὴν διαφορετικά. Ἰσα ἴσα εἰς τὰ πρῶτά του ἔτη ὁ ἀκαδημαϊκὸς διδάσκαλος εἶναι τελείως παραφορτωμένος, ἀκριβῶς διότι πληροῦνεται. Εἰς τὸν κλάδον π.χ. τῆς γερμανικῆς φιλολογίας ὁ καθηγητὴς θ' ἀρκεσθῆ εἰς τριῶν ὥρῶν καὶ ἑβδομαδιαία διδασκαλίαν περὶ Goethe· ὁ νεαρὸς βοηθὸς θὰ εἴν' εὐτυχής, ἂν εἰς μίαν 12ωρον ἐβδομαδιαίαν διδασκαλίαν μαζὶ μὲ τὴν ἐμπέδωσιν τῶν στοιχείων τῆς γερμανικῆς γλώσσης, του δώσουν νὰ ἐρμηνεύσῃ καὶ κανένα ποιητὴν τῆς ἀξίας τοῦ Uhland, τὸ πολὺ. Διότι τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων καταρτίζουσι αἱ ἐπίσημοι ἀρχαὶ τοῦ κλάδου καὶ εἰς αὐτῶν τὴν ἐξέλιξιν εὐρίσκειται ὁ Assistant, ὅπως καὶ παρ' ἡμῖν ὁ βοηθὸς σπουδαστηρίου.

Ἄλλ' ὅμως καὶ εἰς ἡμᾶς παρατηρεῖται καθαρά, ὅτι ἡ τελευταία ἐξέλιξις τῶν πανεπιστημιακῶν πραγμάτων ἀκολουθεῖ εἰς εὐρύτατα πεδία τῆς ἐπιστήμης τὴν κατεύθυνσιν τὴν ἀμερικανικὴν. Ἐὰν μεγάλα φρυσιογνωστικὰ καὶ ἱατρικὰ πανεπιστημιακὰ ἰδρύματα εἴν' ἐπιχειρήσεις κρατικῆς κεφαλαιοκρατίας καὶ δὲν ἡμποροῦν νὰ διοικηθοῦν χωρὶς ὑλικά μέσα μεγάλα. Ἐντεῦθεν παρουσιάζεται καὶ ἐδῶ, ὅπως παντοῦ ὅπου εἰσῆχθη τὸ κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα, τὸ ἴδιον φαινόμενον τοῦ χωρισμοῦ τοῦ ἐργάτου ἀπὸ τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς. Ὁ ἐργάτης, εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὁ βοηθός, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ καταφεύγῃ εἰς τὰ μέσα τῆς ἐργασίας, τὰ ὅποια θέτει εἰς τὴν διάθεσίν του τὸ κράτος. Ἐπομένως εὐρίσκειται εἰς τὴν αὐτὴν σχέσιν ἐξιορήσεως ἀπὸ τὸν διευθυντὴν τοῦ ἐργαστηρίου, ὅπως ἕνας ὑπάλληλος εἰς ἕνα ἐργοστάσιον — διότι ὁ διευθυντὴς τοῦ ἰδρύματος φαντάζετ' ἀφελέστατα, ὅτι τὸ ἐργαστήριον εἶναι ἰδικόν του καὶ διοικεῖ, ὅπως θέλει, ἐκεῖ μέσα — καὶ ἡ θέσις του εἴν' ἐξ ἴσου ἐπισφαλής, ὅπως καὶ ἡ θέσις κάθε πρῶλεταριοειδοῦς ὄντος καὶ ὅπως ἡ τοῦ Assistant τοῦ ἀμερικανικοῦ Πανεπιστημίου.

Ἡ πανεπιστημιακὴ ζωὴ τῶν γερμανικῶν Πανεπιστημίων ἐξαμερικανίζεται βαθμηδόν, ὅπως καὶ ἡ ζωὴ μας γενικῶς εἰς σπουδαιοτάτας τῆς ἐκδηλώσεως, καὶ ἡ ἐξέλιξις αὐτῆ — εἴν' ἡ πεποίθησίς μου — θὰ ἐξυπλωθῆ καὶ εἰς κλάδους, ὅπου — καὶ τοῦτο συμβαίνει ἀκόμη εἰς μέγιστον βαθμὸν εἰς τὸν κλάδον μου — ὁ ἐργάτης ἔχει ὁ ἴδιος τὰ μέσα τῆς ἐργασίας του (κυρίως τὴν βιβλιοθήκην του), ἀκριβῶς ὅπως κατὰ τὸ παρελθόν καὶ εἰς τὰς χειρωνακτικὰς τέχνας ὁ ἐργάτης εἶχεν ὁ ἴδιος τὰ ἐργαλεῖά του. Ἡ ἐξέλιξις εὐρίσκειται ἀκόμη ἐν τῷ γίνεσθαι.

Ἐὰν τεχνικὰ πλεονεκτήματα τοῦ συστήματος καὶ ἐδῶ, ὅπως εἰς ἕλας τὰς κεφαλαιοκρατικὰς καὶ γραφειοκρατικὰς ταυτοχρόνως ἐπιχειρήσεις, εἶναι

ἀνεπίδεκτ' ἀμφισβητήσεως. Ἄλλὰ τὸ πνεῦμα, ποῦ κυριαρχεῖ ἐντὸς αὐτοῦ εἶναι τελείως διάφορον ἀπὸ τὴν πατροπαράδοτον ἀτμόσφαιραν τῶν γερμανικῶν Πανεπιστημίων. Χάσιμα εὐρύτατον χωρίζει, ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, τὸν διευθυντὴν τοιούτων μεγάλων κεφαλαιοκρατικῶν πανεπιστημιακῶν ἐπιχειρήσεων ἀπὸ τὸν συνήθη τακτικὸν καθηγητὴν τῆς παλαιῆς σχολῆς, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ψυχικὴν διαμόρφωσιν—ἀλλὰ δὲν ἐπιθυμῶ τὴν ν' ἀναπτύξω τὸ ζήτημα περισσότερον.

Ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς κατέστη ὁ παλαιὸς ὁ ρ ο γ α ν ι σ μ ὸ ς τοῦ Πανεπιστημίου γράμμα κενόν. Παρέμεινεν ὅμως καὶ ἐνισχύθη μάλιστα οὐσιωδῶς ἓνα ἰδιάζον στοιχεῖον τῆς πανεπιστημιακῆς σ τ α δ ι ο δ ο ρ ο μ ί α ς : ἂν θὰ ἐπιτύχη ποτε ἓνας ὑψηγῆτής, πολὺ περισσότερον ἓνας βοηθός, νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν τακτικοῦ καθηγητοῦ, καὶ δὴ διευθυντοῦ ἐργαστηρίου εἶναι ἀπλουστάτα ζήτημα τύχης. Βεβαίως δὲν κυβερνᾷ μόνον ἡ σύμπτωσης· ἀλλὰ πάντως κυβερνᾷ εἰς βαθμὸν ἀσυνήθως μεγάλον. Δὲν γνωρίζω προίγματι ἐπάγγελμα ἐπὶ τῆς γῆς, ποῦ ν' ἀσκῆ ἡ σύμπτωσης τόσον μεγάλην ἐπίδρασιν. Καὶ δικαιοῦμαι ἴσως νὰ το ἰσχυρισθῶ τοσοῦτο μᾶλλον, ὅσον προσωπικῶς ἐγὼ ὀφείλω ἀπλῶς εἰς μερικὰ τυχαῖα περιστατικά, ὅτι ἐξελέγην εἰς πολὺ νεαρὰν ἡλικίαν τακτικὸς καθηγητῆς κλάδου, εἰς τὸν ὁποῖον τότε ἄλλοι ὁμήλικες εἶχαν ἀναμφιβόλως περισσότερα νὰ παρουσιάσουν, παρ' ὅσα ἐγώ. Καὶ ἡ πεῖρα ἐκείνη μου κατέστησεν ὀξύτερον, φαντάζομαι, τὸ βλέμμα διὰ τοὺς πολλοὺς ἀναξιοπαθεῖς, διὰ τοὺς ὁποίους τῆς τύχης τὸ παιγνίδι ἔσχε καὶ ἔχει ἀκόμη τὴν ἀντίθετον ἐκβασιν, καὶ οἱ ὁποῖοι, παρ' ὅλην τὴν ἰκανότητά των, δὲν φθάνουν, μὲ τὸν μηχανισμόν τοῦτον τῆς ἐπιλογῆς, εἰς τὴν θέσιν, ποῦ τοὺς ἀξίζει.

Ἐπι δε ἡ σύμπτωσης, καὶ ὄχι ἡ ἰκανότης καθ' ἑαυτήν, παίζει τόσον μεγάλον ρόλον, δὲν ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς, οὐδὲ κατὰ τὸ πλεῖστον, εἰς τὰς ἀνθρωπίνους ἀδυναμίας, ποῦ παρουσιάζονται φυσικὰ καὶ εἰς αὐτήν, ὅπως καὶ εἰς κάθε ἄλλην ἐπιλογὴν. Θὰ ἦτο ἄδικον νὰ θεωρηθοῦν ὑπεύθινοι προσωπικαὶ μικρότητες τῶν Σχολῶν καὶ τῶν Ὑπουργείων, διὰ τὸ ὅτι ἀναμφιβόλως τόσον πολλαὶ μειριότητες παίζουν ἐξέχοντα ρόλον εἰς τὰ Πανεπιστήμια. Μᾶλλον ὀφείλεται τοῦτο εἰς τοὺς νόμους τῆς μεταξὺ ἀνθρώπων συνεργασίας γενικῶς, καὶ μάλιστα τῆς συνεργασίας πολλῶν σωμάτων, ὅπως εἶν' ἐδῶ αἱ προτείνουσαι Σχολαὶ καὶ τὰ Ὑπουργεῖα. Ἀνάλογον φαινόμενον ἔχομεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν Παπῶν, τῆς ὁποίας τὰ περιστατικά δυνάμεθα ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας νὰ παρακολουθήσωμεν—τὸ σημαντικώτατον παράδειγμα παρομοίας ἐπιλογῆς προσώπων, ἐξ ὧν δυνάμεθα νὰ ἐξελέγξωμεν. Πολὺ σπανίως ὁ καρδινάλιος, ποῦ φέρεται ὡς εὐνοούμενος, ἔχει τὴν πιθανότητα νὰ ἐκλεγῆ κατὰ κανόνα ἐκλέγεται ὁ ὑπ' ἀρ. 2 ἢ 3 καρδινάλιος. Τὸ ἴδιον συμβαίνει μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Προέδρου τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν· μόνον κατ' ἐξαιρέσεις ἐπιτυγχάνει νὰ χρισθῆ ὑποψήφιος κατὰ τὰς συνελεύσεις τῶν κομμάτων, καὶ κατόπιν εἰς τὰς ἐκλογάς, ὁ πρωτεύων, ἀλλὰ καὶ ἔχων συγχρόνως τὴν

μεγαλυτέραν αὐτοβουλίαν ἀνήρ. Συνήθως ἔρχεται πρῶτος ὁ ὑπ' ἀρ. 2, πολλάκις ὁ ὑπ' ἀρ. 3. Οἱ Ἀμερικανοὶ ἔπλασαν ἤδη διὰ τὰς κατηγορίας ταύτας τεχνικοὺς κοινωνιολογικοὺς ὅρους, θὰ ἦτο δὲ πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ μελετήσῃ κανεὶς, ἐπὶ τῇ βίσει τῶν παραδειγμάτων τούτων, τοὺς νόμους τῆς διὰ δημιουργίας ὁμαδικῆς βουλήσεως ἐπιλογῆς. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν πρόκειται νὰ γίνῃ τώρᾳ, πάντως ὅμως ἰσχύουν οὗτοι οἱ νόμοι καὶ εἰς τὰ πανεπιστημιακὰ σώματα. Ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ ἐκπληττώμεθα, ὅτι καὶ ἐδῶ γίνονται συχνὰ σφάλματα, ἀλλ' ὅτι, παρ' ὅλα ταῦτα, σχετικῶς ὁποσδήποτε ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁρῶν ἢ τῶν διορισμῶν εἶναι σημαντικώτατος. Μόνον ἐκεῖ, ὅπου τὰ κοινοβούλια, ὅπως εἰς μερικὰς χώρας, ἢ οἱ μονάρχαι, ὅπως μέχρῃ τοῦδε παρ' ἡμῶν, (καὶ τῶν δύο ἢ ἐπίδρασις εἶναι ἀπολύτως ὁμοειδῆς) ἢ, ὅπως τώρᾳ, ἐπιναστικὸι δυνάσται ἐπεμβαίνουν διὰ πολιτικοὺς λόγους, μόνον ἐκεῖ ἤμπορεῖ νὰ εἶναι κανεὶς βέβαιος, ὅτι αἱ ἐθελόδοιλοι μόνον μετριότητες ἢ οἱ ἀρχομανεῖς ἔχουν ὑπερὸ αὐτῶν τὰς πιθανότητας ἐπιτυχίας.

Κανένας καθηγητὴς Πανεπιστημίου δὲν ἀναπολεῖ μ' εὐχαρίστησιν τὰς συζητήσεις περὶ ἐκλογῆς καθηγητοῦ· διότι καὶ σπανίως εἶναι εὐχάριστοι. Καὶ ὅμως, ἤμπορῶ νὰ το εἰπῶ, ἡ καλὴ θέλησις νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν ἀντικειμενικὰ καὶ μόνον προσόντα, ὑπῆρχε χωρὶς ἐξαιρέσιν εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις τὰς πολυαριθμοῦς, ποῦ γνωρίζω.

Διότι πρέπει καὶ κίτι ἄλλο νὰ κατανοηθῆ καλῶς. Ἄν ἡ κρίσις περὶ τῆς τύχης τῶν ἀκαδημαϊκῶν διδασκάλων ἐπηρεάζεται τόσον πολὺ ἀπὸ τὴν τύχην, δὲν ὀφείλεται τοῦτο μόνον εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς διὰ σχηματισμοῦ ὁμαδικῆς βουλήσεως ἐπιλογῆς. Πρέπει κάθῃ νέος, ποῦ θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸν τοῦ προωρισμένον νὰ γίνῃ ἐπιστήμων, νὰ καταλάβῃ καλὰ, ὅτι τὸ ἔργον, ποῦ ἀναλαμβάνει, παρουσιάζει διπλὴν ὄψιν. Πρέπει δηλαδὴ ν' ἀναδειχθῆ ὄχι μόνον ὡς ἐπιστήμων, ἀλλὰ καὶ ὡς διδάσκαλος—τὰ δύο δὲ τούτα προσόντα δὲν συμπίπτουν πάντοτε. Ἢμπορεῖ ἓνας νὰ εἶναι ἐξαιρετὸς ἐπιστήμων, ἀλλὰ φοβερὰ κακὸς διδάσκαλος. Σας ἀναφέρω τὴν διδακτικὴν δρᾶσιν ἀνδρῶν, ὅπως ὁ Helmholtz ἢ ὁ Ranke—καὶ αὐτοὶ δὲν εἶναι καθόλου σπάνια ἐξαιρέσεις.

Εἰς τὸν τόπον μας τὰ Πανεπιστήμια, καὶ μάλιστα τὰ μικρότερα, διεξάγουσιν κωμικώτατον συναγωνισμὸν περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φοιτητῶν⁽¹⁾. Αἱ δρ-

1) Σ. τ. Μ. Τὸ πλῆθος τῶν Πανεπιστημίων καὶ τῶν ἄλλων Ἀνωτάτων Σχολῶν τῆς Γερμανίας εἶναι τόσον, ὥστε ἔντονοι καταβάλλονται προσπάθειαι ἐκ μέρους καὶ τῶν πανεπιστημιακῶν ἀρχῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀμέσως ἐνδιαφερομένων κατοίκων, διὰ νὰ προσελκυσθοῦν κατὰ τὸ δυνατόν περισσότεροι φοιτηταί. Τὸ πρᾶγμα συνδέεται καὶ μὲ σοβαρώτατα οἰκονομικὰ συμφέροντα, ἀλλὰ καὶ μὲ τοπικὰς φιλοτιμίας καὶ φυλετικοὺς ἀνταγωνισμοὺς. Ἡ ἐλευθερία τῆς φοιτήσεως, ἢ τυπικὴ ἰσοτιμία μεταξὺ τῶν Πανεπιστημίων καὶ ἡ ἀξιολίμητος τάσις τῆς γερμανικῆς νεολαίας νὰ μὴ περιορίζῃ τὰς σπουδὰς τῆς εἰς ἓνα Πανεπιστήμιον καὶ εἰς ὁρισμένους καθηγητάς, βοηθοῦν εἰς τὴν ἀμιλλαν μεταξὺ τῶν Πανεπιστημίων. Εἶναι φυσικόν, καθηγηταὶ ἔχοντες μεγάλην φήμην νὰ εἶναι περιζήτητοι καὶ νὰ προσελκύωνται ἀπὸ ἓνα Πανεπι-

γανώσεις τῶν ἰδιοκτητῶν καὶ ἐπαγγελματιῶν τῶν πανεπιστημιακῶν πόλεων πανηγυρίζουν τὴν ἐγγραφὴν τοῦ χιλιοστοῦ φοιτητοῦ εἰς ἰδιαιτέραν τελετὴν, τὴν δὲ τοῦ δισχλιοστοῦ κατὰ προτίμησιν μὲ λαμπαδηφορίαν. Ἐπειτα τὰ συμφέροντα τοῦ καθηγητοῦ ἀπὸ τὰ ἰδιαίτερα δίδακτρα—ὡς δμολογηθῆ φανερά—ἐπηρεάζονται, ἂν εἰς συγγενεῖς ἔδρας διορισθῶν πρόσωπα, ποῦ προσελκύουν τοὺς φοιτητάς. Ἄλλὰ καὶ ἀνεξαρτήτως αὐτοῦ, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀκροατῶν εἶν' ἓνα ἀριθμητικῶς ἀπτόν κριτήριον εὐδοκίμησεως ἐνῶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἀξία δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ζυγισθῆ καὶ εἶναι πολλάκις, μάλιστα διὰ τολμηροῦς νεοαριστίας (καὶ τοῦτο φυσικώτατα), ἀντιλεγομένη. Ὅλοι ἄρα εὐρίσκονται ὑπὸ τὸ κράτος τῆς τυφλῆς πίστεως εἰς τὴν ἀμετρον εὐλογίαν καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου. Ἄν λοιπὸν περὶ ἑνὸς ὑφήγητοῦ λεχθῆ, ὅτι εἶναι κακὸς διδάσκαλος, αὐτὸ σημαίνει δι' αὐτὸν συνήθως τὴν ἀκαδημαϊκὴν εἰς θάνατον καταδίκην, καὶ ὡς εἶναι ὁ ἄριστος τοῦ κόσμου ἐπιστήμων. Τὸ ζήτημα δὲ πάλιν, ἂν εἶναι κανεὶς καλὸς ἢ κακὸς διδάσκαλος, κρίνεται ἀπὸ τὴν προθυμίαν, μὲ τὴν ὁποίαν οἱ κ. κ. φοιτηταὶ τιμοῦν τὰς παραδόσεις του. Καὶ ὅμως εἶναι γεγονός, ὅτι ἡ ἀθρόα συρροὴ τῶν φοιτητῶν εἰς τὰς παραδόσεις ἑνὸς πανεπιστημιακοῦ διδασκάλου ἐξαρτᾶται εἰς μεγίστην ἀναλογίαν ἀπὸ καθαῶς ἑξωτερικὰ προσόντα, ἀπὸ τὴν ζωηρότητα π. χ., ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν τόνον τῆς φωνῆς, εἰς βαθμὸν μάλιστα, ποῦ δὲν θὰ το ἐπίστευε κανεὶς.

Ἐκ πείρας μακρᾶς καὶ πλουσίας καὶ κατόπιν νηφαλίας σκέψεως αἰσθάνομαι ἰσχυρὰν δυσπιστίαν πρὸς τὰς πολυλόλους παραδόσεις, ὅσον καὶ ἂν ἀσφαλῶς εἶναι ἀναπρόφικτοι. Ἡ δημοκρατία ἀνῆκει ἐκεῖ, ποῦ εἶναι ἡ θέσις της. Ὁ ἐπιστημονικὸς ὅμως καταρτισμὸς, ὅπως πρέπει νὰ τον διεξάγωμεν σύμφωνα μὲ τὴν παράδοσιν τῶν γερμανικῶν Πανεπιστημίων, εἶναι ὑπόθεσις—δὲν πρέπει νὰ το κρύβωμεν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μας—τῆς ἀριστοκρατίας τοῦ πνεύματος. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἡ ἐκθεσις ἐπιστημονικῶν προβλημάτων κατὰ τρόπον, ὥστε καὶ ἀμάθητος, ἀλλ' ἐπιδεκτικὴ μαθήσεως κεφαλὴ νὰ ἠμπορῆ νὰ τα κατανοήσῃ καὶ—αὐτὸ δι' ἡμᾶς εἶναι τὸ κυριώτερον—νὰ δδηγηθῆ εἰς αὐτοτελῆ περὶ τούτων σκέψιν, εἶναι ἴσως παιδαγωγικῶς τὸ δυσκολώτερον ἐξ ὅλων τῶν ἔργων. Ἄλλ' ὅμως ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀκροατῶν δὲν ἀποτελεῖ κριτήριον, ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο κατωρθώθη. Καὶ ἀκριβῶς ἡ τέχνη αὕτη—διὰ νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ θέμα μας—εἶναι χάρισμα προσωπικὸν καὶ δὲν συμπίπτει δι' ὅλου μὲ τὰ ἐπιστημονικὰ προσόντα τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ διδασκάλου. Ἡμεῖς ὅμως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Γάλλους, δὲν ἔχομεν ἓνα συνέδριον

στήμιον εἰς ἄλλο εἴτε μὲ τὴν δυνατότητα εὐρυτέρας δράσεως εἴτε καὶ μὲ μεγαλυτέρας ἀμοιβάς. Ὁρισμένα μάλιστα ἐπαρχιακὰ Πανεπιστήμια, ποῦ δὲν ἠμποροῦν νὰ ἔχουν, ὅπως τὰ μεγάλα τοῦ Βερολίνου, τοῦ Μοναχου, τῆς Λειπρίας, δι' ὅλους τοὺς κλάδους πολυἀριθμὸν καὶ ἐξαίρετον προσωπικόν, ἀναγκάζονται νὰ ἐφαρμόσουν ἓνα εἶδος εἰδικεύσεως· π. χ. εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Göttingen σπουδάζει κανεὶς θανάσια τὰ μυθηματικά, τὴν ἀγγλικὴν φιλολογοίαν καὶ κατὰ δεύτερον λόγον τὴν κλασσικὴν, εἰς τὴν Jena παιδαγωγικὰ καὶ οὕτω καθεξῆς. Σιγὰ σιγὰ δημιουργεῖται μία παράδοσις, τὴν ὁποίαν φροντίζοιεν ἐκεῖ νὰ διατηροῦν καὶ νὰ συνεχίζουσιν.

τῶν ἀθανάτων τῆς ἐπιστήμης (1), ἀλλ' ὀφείλουν τὰ Πανεπιστήμιά μας, σύμφωνα μὲ τὰς παραδόσεις μας, καὶ εἰς τὰς δύο ἀξιώσεις ν' ἀνταποκριθοῦν: καὶ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν καὶ εἰς τὸ διδακτικὸν ἔργον. Τὸ νὰ κατέχη δὲ ὁ ἴδιος ἄνθρωπος καὶ τὰς δύο ἱκανότητας, εἶναι ζήτημα καθαρᾶς συμπτώσεως.

Ἡ ἀκαδημαϊκὴ λοιπὸν σταδιοδρομία εἶν' ἓνα παράφορον παιχνίδι τῆς τύχης, καὶ ὅταν νέοι ἐπιστήμονες ζητοῦν συμβουλήν, ἂν πρέπει νὰ γίνουν ὑψηγηταί, ἢ εὐθύνη ἐκείνου, ποῦ τοὺς ἐνθαρρύνει, εἶναι σχεδὸν ἀβάστακτος. "Αὐ εἶναι Ἑβραῖος (2). θὰ τοῦ εἴπῃς φυσικὰ *lasciate ogni spe-*

1) Σ. τ. Μ. Ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρεται εἰς τὸν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ὀριστικῶς διαμορφωθέντα θεσμόν τοῦ *Institut de France*, τοῦ Γαλλικοῦ Πανεπιστημίου, ὅπως μετεφράζετο παλαιότερα, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει, πλὴν τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας (*Académie française*) τῶν 40 ἀθανάτων τῆς τέχνης τοῦ λόγου, τέσσαρες ἀκόμη καθαρῶς ἐπιστημονικὰς Ἀκαδημίας, τὴν τῶν Ἐπιγραφῶν καὶ Γραμμάτων (*Académie des Inscriptions et Belles Lettres*), τὴν τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν (*Académie des Sciences*), τὴν τῶν Φιλοσοφικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν (*Académie des Sciences morales et politiques*) καὶ τὴν τῆς Ἰατρικῆς (*Académie de la Médecine*). Τὰ μέλη τῶν Ἀκαδημιῶν τούτων ἐκλέγονται μεταξύ τῶν διαπρεπεστέρων ἐπιστημόνων τῆς χώρας, χωρὶς νὰ λαμβάνεται καθόλου ὑπ' ὄψιν ἡ διδακτικὴ τῶν δρᾶσις, ἀλλὰ μόνον αἱ πρωτότυποι ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι. Τοιοῦτοτρόπως δύνανται νὰ φέρουν τὸν ἐπίσημον τίτλον *Membre de l'Institut*, τὸν ἀνώτερον τίτλον, ποῦ ἠμπορεῖ νὰ φιλοδιξήσῃ ἓνας Γάλλος ἐπιστήμων, ὄχι μόνον καθηγηταί Πανεπιστημίου, ἀλλὰ καὶ διευθυνταί μουσείων, κλινικῶν, ἐργαστηρίων, πολιτειόμενοι κλπ.

2) Σ. τ. Μ. Εἰς τὰς χώρας τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης, ὅπου οἱ Ἑβραῖοι, ἀφωμοιωμένοι γλωσσικῶς καὶ πολιτιστικῶς πρὸς τὸ ἰθαγενὲς στοιχεῖον, εὐρίσκονται εἰς μέγαν ἀριθμόν, παρατηρεῖται τὸ φαινόμενον τῆς σιωπηρᾶς ἀντιδράσεως ἐναντίον πάσης ἀνιερικήσεως τῶν Ἰουδαίων εἰς δημοσίας θέσεις, εἰς τὴν ὁποίαν πρωτοστατοῦν οἱ πανεπιστημιακοὶ καὶ ἀκαδημαϊκοὶ κύκλοι. Εἰς τινὰς μάλιστα χώρας, ὅπως εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ἐλήφθησαν καὶ νομοθετικὰ μέτρα κατὰ τῆς ἀθρόας ἐγγραφῆς εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῶν Ἑβραίων. ὅπως π. χ. ὁ *numerus clausus*, ὁ ἐκ τῶν προτέρων δηλαδὴ καθορισμὸς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καθ' ἕκαστον ἔτος εἰσαγομένων Ἑβραίων φοιτητῶν. Τὸ ἀντισημιτικὸν τοῦτο πνεῦμα προῆλθεν ἀπὸ τὴν ἔμμεσον, ἀλλ' ἀποτελεσματικὴν διαλυτικὴν τῶν ἱστορικῶν καὶ θρησκευτικῶν παραδόσεων ἐκάστου ἔθνους ἐνέργειαν τῶν Ἑβραίων, ἀπὸ τὴν παρασκηνιακὴν τῶν ἐπιτυχίαν ἐν τῇ κοινωνικῇ καὶ πολιτικῇ ζωῇ τοῦ τόπου, ὀφειλομένην εἰς τὴν ἀξιοθαύμαστον μεταξύ των ἀλληλεγγύην, ποῦ λαμβάνει πολλάκις διεθνήν χαρακτήρα, καὶ εἰς τὴν δύναμιν τοῦ χρήματός των καὶ εἰς τὴν ἀδιαφοροῦσαν πολλάκις διὰ τὸ εἶδος τῶν χρησιμοποιουμένων μέσων εὐστροφίαν καὶ εὐλυγισίαν τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ χαρακτήρος, ἐναντίον τῶν ὀπίων ἐξεγείρεται ἡ ἰσχυρότερον τῶν ἔθνικῶν καὶ θρησκευτικῶν παραδόσεων ἔχομένη μερὶς τοῦ ἔθνους. Εἰς τὴν μεταπολεμικὴν Γερμανίαν ἔχει μειωθῆ σημαντικῶς ὁ ἐκ τοῦ ἐπισήμου κράτους εὐνοούμενος κατατρεγμὸς τοῦ Ἰουδαϊκοῦ στοιχείου ἐνεκα τῆς ἐπικρατήσεως τῶν φιλελευθέρων δημοκρατικῶν καὶ σοσιαλιστικῶν ἀρχῶν, τῶν ὁποίων οἱ σπουδαιότεροι φορεῖς εἶναι Ἑβραῖοι. Ἀφ' ἑτέρου ὁ κοινοβουλευτισμὸς, μὲ τὴν εὐκολίαν ποῦ παρέχει εἰς παρασκηνιακοῦς ὑπὸ οικονομικῶν κύκλων ἐπηρεασμοὺς τῆς πολιτικῆς ζωῆς καὶ μὲ τὴν δύναμιν ποῦ περιβάλλει τὸν τύπον, ἠδυνήθη πολὺ τὴν πολιτικὴν ἐπικράτησιν τῶν Ἑβραίων. Ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ, ὅτι τῶν σπουδαιότερων ἑφημερίδων τῶν γερμανικῶν μεγαλοπόλεων εἰς Ἑβραίους

ταυτα, ἀφήσατε καὶ ἑλπίδα. Ἀλλὰ καὶ εἰς καὶθε ἄλλου τὴν συνείδησιν πρέπει κανεῖς ν' ἀπευθύνῃ τὸ ἐρώτημα: πιστεύετε, πῶς θὰ ἀντιέξετε βλέποντες χρόνον μετὸν χρόνον μετριότητος ἐπὶ μετριοτήτων νὰ σὺς παραγκωνίζουν, χωρὶς νὰ δοκιμάσετε βιαιεῖαν πακρίαν ἐσωτερικῶς καὶ ἀπογοήτευσιν; Κάθε φορὴν, ἐννοεῖται, λαμβάνεις τὴν ἀπάντησιν: φυσικά, ἐγὼ θὰ ζῶ μόνον διὰ τὸ ἐπάγγελμά μου. Καὶ ὅμως ἐγὼ τοῦλάχιστον πολὺ ὀλίγους ἔχω συναντήσει, ποῦ ὑπέστησαν τοῦτο χωρὶς ἐσωτερικὴν των ζημίαν.

Τόσα νομίζω ἀναγκαῖα νὰ εἶπω διὰ τὰς ἐξωτερικὰς συνθήκας τοῦ ἐπαγγέλματος ἐνὸς ἐπιστημονος.

* *

Καὶ ὅμως εἰς τὴν πραγματικότητα ἡ ἐπιθυμία σας, νομίζω, εἶναι ν' ἀκούσετε καὶ ἄλλο, περὶ τῆς ἐσωτερικῆς κλήσεως πρὸς τὴν ἐπιστήμην.

Εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν ἡ ἐσωτερικὴ αὐτὴ πρὸς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐπιστήμονος ροπὴ εὐρίσκεται κυρίως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς πρωτοφανοῦς εἰδικευσεως, εἰς τὴν ὁποίαν πρὸ πολλοῦ εἰσῆλθεν ἡ ἐπιστήμη καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν πρόκειται ἀσφαλῶς καὶ εἰς τὸ μέλλον ν' ἀπομακρυνθῇ. Ὅχι μόνον ἐξωτερικῶς, πολὺ μᾶλλον ἐσωτερικῶς ἡ θέσις τῆς ἐπιστήμης εἶναι τοιαύτη, ὥστε μόνον αὐστηρότατα εἰδικευμένος ἡμπορεῖ ν' ἀποκτήσῃ κανεῖς τὸ αἴσθημα τῆς βεβαιότητος, ὅτι προσφέρει εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ πραγματικὰ τέλειον. Ὅλας τὰς ἄλλας ἐπιστημονικὰς ἐργασίας, ὅσαι ἐπεκτείνονται καὶ εἰς συγγενεῖς κλάδους, ὅσας ἐπιχειροῦμεν ἐνίοτε, ὅσας π. χ. ὁ κοινωνιολόγος εἶναι κατ' ἀνάγκην ὑποχρεωμένος συχνὰ νὰ κάμνῃ, βαρύνει ἡ θλιβερὰ συναίσθησις, ὅτι ἡμεῖς παρέχομεν εἰς τὸν εἰδικὸν τὸ πολὺ χρησίμους ἀπορίας, εἰς τὰς ὁποίας οὗτος μετὲ τῆς εἰδικότητός του καὶ μόνῃς τὰς ἀπόψεις δυσκόλως θὰ προσέκοπτεν, ὅτι ἡ ἰδική μας ἐργασία εἶν' ἀναπόφευκτον νὰ παραμένῃ πολὺ ἀτελής. Μόνον δι' αὐστηρᾶς εἰδικευσεως ἡμπορεῖ ὁ ἐργάτης τῆς ἐπιστήμης ἄληθινὰ ν' ἀποκτήσῃ κάποτε, καὶ ἴσως ποτὲ πλέον εἰς τὴν ζωὴν του, τὸ πλήρες συναίσθημα, ὅτι προσέφερον ἐνταῦθα καὶ τὸ μόνιμον καὶ διαρκές. Ἀληθινὰ τελειωτικὸν καὶ ἀξιόλογον ἐπίτευγμα εἶναι σήμερον τὸ ἐπίτευγμα εἰδικευμένης ἐργασίας. Ὅστις δὲν ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ δέσῃ, οὕτως εἰπεῖν, τὰ μάτια του μετὲ τυφλοπᾶννι καὶ νὰ ἐξοικειωθῇ μετὲ τὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ μοῖρα τῆς ψυχῆς του ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἄν αὐτὴν, αὐτὴν καὶ μόνῃν τὴν κριτικὴν διόρθωσιν εἰς τὸ δεῖνα χωρίον τούτου τοῦ χειρογράφου ὀρθῶς εἰσάγει, αὐτὸς καλύτερα νὰ μείνῃ μακρὰν τῆς ἐπιστήμης. Οὐδέποτε θὰ δοκιμάσῃ μέσα

ἀνήκει τὸ μεγαλύτερον μέρος. Τοιοῦτοτρόπως κατώρθωσαν π. χ. νὰ παρασταθῇ ἀκόμη καὶ εἰς χώρας, ποῦ δὲν ἐνδιαφέρονται ἀμέσως διὰ τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Γερμανίας, ὅπως εἶναι ἡ Ἑλλάς, τὸ σοβαρώτατον εἰς τὰς πολιτικὰς τῆς ἐπιδιώξεις καὶ πολυάριθμον κόμμα τοῦ Hitler, ὡς κόμμα ἀρπάγων καὶ ταραχοποιῶν, μόνον διότι εἰς τὸ πρόγραμμά του ἔχει τὸν περιορισμὸν τῆς ἐπίδρασεως τῶν Ἑβραίων, ὡς ὑπαλλήλων ἢ ὡς οικονομικῶν παραγόντων, εἰς τὴν ἐθνικὴν τῆς Γερμανίας πολιτικὴν.

του ἐκεῖνο, ποῦ ἐννοοῦμεν λέγοντες : ἔζησε τὴν ἐπιστήμην του (Erlernis). Χωρὶς τὴν παρ' ἰδοξον αὐτὴν μέθην, ποῦ προκαλεῖ τὰ μειδιάματα παντὸς ἄδαοῦς, χωρὶς τὸ πάθος τοῦτο, ἂν δὲν ἴμπορεῖς νὰ εἰπῆς εἰς τὸν ἑαυτὸν σου: Χιλιετηρίδες ἐδέησε νὰ περάσουν, προτοῦ νὰ ἔλθῃς εἰς τὴν ζωὴν, καὶ χιλιετηρίδες ἀκόμη περιμένουν σιωπηρῶς, ἂν θὰ ἐπιτύχῃς αὐτὴν τὴν διόρθωσιν τοῦ κειμένου, δὲν ἔχεις τὴν κλήσιν πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ καλὰ θὰ κάμῃς νὰ ἐπιδοθῆς εἰς κάτι ἄλλο. Διότι κανένα πράγμα δὲν ἔχει ἀξίαν διὰ τὸν ἄνθρωπον ὡς ἄνθρωπον, τὸ ὁποῖον δὲν ἴμπορεῖ νὰ κάμῃ μὲ πάθος.

Καὶ ὅμως γεγονός εἶναι, ὅτι ὅλον αὐτὸ τὸ πάθος, ὅσονδήποτε βαθὺ καὶ γνήσιον καὶ ἂν εἶναι, δὲν ἀρκεῖ εἰς ἐπίτευξιν τοῦ ἀποτελέσματος, εἶναι προϋπόθεσις μόνον τοῦ κυριωτάτου, τῆς ἐπινοίας (Eingebung). Βεβαίως μεταξὺ τῶν νέων εἶναι σήμερον εὐρύτατα διαδεδομένη ἡ ἀντίληψις, ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἔχει καταντήσῃ λογιστικὸν πρόβλημα, ποῦ φανερώνεται εἰς τὰ ἐργαστήρια ἢ εἰς τὰς στατιστικὰς χαρτοθηκὰς, μὲ τὴν ψυχρὰν διαγωγήσιν μόνον, καὶ ὄχι μὲ δλόκληρον τὴν ψυχὴν—ὅπως εἰς ἕνα ἐργαστήριον. Συγχρόνως ὅμως πρέπει πρῶτα νὰ σημειωθῇ, ὅτι συνήθως οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ δὲν ἔχουν σαφεῖς παραστάσεις τοῦ τί γίνεται εἰς ἕνα ἐργαστήριον, εἴτε εἰς ἕνα ἐργαστήριον. Καὶ ὅμως καὶ ἐκεῖ καὶ ἐδῶ πρέπει νὰ ἔλθῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον μία ἔμπνευσις—καὶ μάλιστα ὀρθὴ ἔμπνευσις—διὰ νὰ ἴμπορέσῃ νὰ παραγάγῃ ὅ,τιδήποτε ἀξιόλογον. Ἡ ἔμπνευσις δὲ αὕτη δὲν συλλαμβάνεται διὰ τῆς βίας, οὔτ' ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ οἷονδήποτε ψυχρὸν ὑπολογισμόν. Βεβαίως καὶ τοῦτο εἶναι ἀναπόφευκτος προϋπόθεσις. Κάθε κοινωνιολόγος π. χ. πρέπει νὰ γνωρίζῃ, ὅτι δὲν θὰ ζημιωθῇ, ἂν καὶ εἰς τὸ γῆρας του κάμνῃ κατὰ νοῦν ἐπὶ μῆνας μερικὰς μυριάδας συνήθων ἀριθμητικῶν πράξεων, τὸ νὰ ζητῇ δὲ νὰ ἐμπιστευθῇ τὸ φροῦτιον τοῦτο καθ' ὀλοκλήριαν εἰς μηχανικὰ βοηθήματα, ἔχει πολλάκις δυσάρεστ' ἀποτελέσματα, ἐφ' ὅσον θέλει καὶ νὰ ἐξαγάγῃ—καὶ εἰς τὸ τέλος τὸ ἐξαγόμενον εἶναι πολλάκις ὀλιγοστόν. Ἄλλ' ὅμως, ἂν δὲν του ἔλθῃ καμμία συγκεκριμένη ἔμπνευσις περὶ τῆς κατευθύνσεως τῶν ὑπολογισμῶν του καί, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὑπολογισμῶν, περὶ τῆς σημασίας τῶν ἐκάστοτε προκυπτόντων ἐπιμέρους ἐξαγομῶν, τότε οὐδὲ τὸ ἰσχνὸν τοῦτο ἐπιτυγχάνεται. Μόνον ἡ σκληρὰ ἐργασία προπαρασκευάζει κατὰ κανόνα τὸ ἔδαφος διὰ τὴν ὀρθὴν ἐπίνοιαν.

Ὅχι πάντοτε βέβαια ἡ ἐπιτυχὴς ἐπίνοια ἐνὸς ἐρασιτέχνου ἴμπορεῖ ἐπιστημονικῶς νὰ ἔχῃ τὴν αὐτὴν ἀκριβῆς ἢ καὶ μεγαλυτέραν σημασίαν, ὅπως καὶ ἡ τοῦ εἰδικοῦ, εἰς ἐρασιτέχνους δὲ ἀκριβῶς ὀφείλονται πολλὰ τῶν σπουδαιοτάτων ἀπορημάτων καὶ ἐπιτευγμάτων τῆς ἐπιστήμης. Ἄλλ' ὁ ἐρασιτέχνης διαφέρει τοῦ εἰδικοῦ, ὅπως εἶπεν ὁ Helmholtz περὶ τοῦ Robert Mayer, κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι εἰς τὴν ἐργασίαν του λείπει ἡ σταθερότης καὶ ἡ ἀσφάλεια τῆς μεθόδου καὶ διὰ τοῦτο δὲν εἶναι εἰς θέσιν μήτε νὰ ἐξελέγῃ καὶ ἐκτιμήσῃ τὴν σημασίαν μιᾶς εὐτυχοῦς ἔμπνευσεως, μήτε ἀκόμη νὰ τὴν

ἐφαρμοσῆ. Ἐμπνεύσεις ὥραϊαι δὲν δύναται ν' ἀντικαταστήσουν τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐργασία δὲν δύναται ν' ἀναπληρώσῃ ἢ νὰ ἐκβιάσῃ τὴν ἔμπνευσιν, ὅπως οὐδὲ τὸ πάθος. Καὶ τὰ δύο, ἐργασία καὶ πάθος—πρὸ παντὸς καὶ τὰ δύο μαζὶ—τὴν προσελκύουν· ἀλλ' ὅμως ἐρχεται, ὄχι ὅταν ἡμεῖς, ἀλλ' ὅταν ἐκείνη το θέλει. Εἶναι πράγματα βέβαιον, ὅτι αἱ καλύτεραι ἰδέαι καταβαίνουν, ἔτσι ὅπως περιγράφει ὁ Jhering, ὅταν καπνίζῃ κανεὶς ἕξαπλωμένος εἰς τὸν καναπὲν, ἢ ὅπως ὁ Helmholtz μὲ ἀκρίβειαν φυσικοῦ περιγράφει διὰ τὸν ἑαυτὸν του, κατὰ τὸν περίπατον ἐπὶ δρόμου ἐλαφρῶς ἀνηφορικοῦ, καὶ οὕτω καθεξῆς· πάντως ὅμως ὅταν δὲν τας περιμένῃς καὶ ὄχι ὅταν καθισμένος εἰς τὸ γραφεῖον βασανίζῃς τὸν νοῦν σου νὰ τας εὑρῃς. Βεβαίως δὲν θὰ κατέβλιναν, ἂν δὲν προηγείτο τὸ βασάνισμα τοῦ μυαλοῦ εἰς τὸ γραφεῖον καὶ τὸ πάθος τῆς ἀναζητήσεως. Ὅπως ὅμως καὶ ἂν ἔχη, αὐτὴν τὴν ἀμπροσπιν, ποῦ παρεμβάλλεται εἰς καθ' ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν, ἂν θὰ ἔλθῃ δηλαδὴ ἢ ἔμπνευσις ἢ ὄχι, πρέπει ὁ ἐργάτης τῆς ἐπιστήμης νὰ συνυπολογίζῃ. Εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι κανεὶς ἐξαιρετος ἐρευνητῆς καὶ νὰ μὴν τοῦ ἔχη καταβῆ ποτὲ μία ὥραία ἰδέα.

Ἄφ' ἑτέρου ὅμως εἶναι μεγάλη πλάνη νὰ πιστεύωμεν, ὅτι αὐτὸ συμβαίνει μόνον εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ ὅτι π. χ. εἰς ἓνα ἐμπορικὸν γραφεῖον τὰ πράγματα εἶναι διαφορετικὰ παρὰ εἰς ἓνα ἐπιστημονικὸν ἐργαστήριον. Ἐνας ἔμπορος ἢ ἓνας μεγαλοβιομήχανος χωρὶς ἐμπορικὴν φαντασίαν, χωρὶς δηλαδὴ εὐτυχεῖς, μεγαλοφυεῖς πολλάκις ἔμπνευσεις, καλύτερα θὰ ἦτο νὰ μείνῃ ἔφ' ὄρου ζωῆς παραγγελιοδόχος ἢ τεχνικὸς ὑπάλληλος· οὐδέποτε θὰ παραγάγῃ νέα δημιουργήματα ὀργανωτικοῦ πνεύματος. Ἡ εὐτυχὴς ἔμπνευσις δὲν παίζει διόλου μεγαλύτερον ρόλον εἰς τὴν ἐπιστήμην, ὅπως φαντάζοντ' ἀυταρέσκως οἱ ἐπιστήμονες, παρ' ὅσον εἰς τὴν ρύθμισιν προβλημάτων τῆς πρακτικῆς ζωῆς ὑπὸ συγκρόνου ἐπιχειρηματίου. Ἄφ' ἑτέρου δὲν παίζει καθόλου εἰς τὴν ἐπιστήμην μικρότερον ρόλον, παρ' ὅσον εἰς τὴν καλλιτεχνίαν—πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνήθως παραγνωρίζεται. Εἶναι παιδαριῶδες νὰ πιστεύωμεν, ὅτι εἶναι δυνατόν ὁ μαθηματικὸς, καθισμένος εἰς τὸ γραφεῖόν του καὶ χρησιμοποιῶν ἓνα χάρακα ἢ ἄλλα μηχανικὰ μέσα καὶ λογιστικὰς μηχανάς, νὰ ἐπιτύχῃ ὅπως οὐν ἀξιόλογα ἐπιστημονικὰ συμπεράσματα. Ἡ μαθηματικὴ φαντασία ἐνὸς Weierstrass εἶναι βεβαίως κατὰ τὴν σημασίαν καὶ τὰ ἐπιτεύγματά της τελειῶς διαφορετικὰ πλασμένη ἀπὸ τὴν φαντασίαν ἐνὸς καλλιτέχνου, εἰς ποιότητα δὲ θεμελιωδῶς διάφορος ἐκείνης· ἀλλ' ὅμως ὄχι καὶ κατὰ τὴν ψυχολογικὴν λειτουργίαν. Καὶ αἱ δύο εἶναι μέθη—το ὀνομάζει ὁ Πλάτων *μανίαν*—καὶ *ἐπίνοια*.

Τὸ νὰ ἔχη ὅμως κανεὶς ἐπιτυχεῖς ἐπιστημονικὰς ἔμπνευσεις εἶναι πρᾶγμα, ποῦ ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἄγνωστα εἰς ἡμᾶς τῆς μοίρας θέσφατα, καὶ εἶναι *χάρισμα*. Καὶ ἡ ἀναμφισβήτητος αὕτη ἀλήθεια δὲν συνετέλεσεν ὀλίγον εἰς τὸ νὰ σχηματισθῇ ἢ ἰδιαίτερος εἰς τὴν νεολαίαν, ὡς ἦτο ἐπόμενο, προσφιλῆς λατρεία δύο εἰδώλων, τὴν ὁποίαν εὐρίσκομεν σήμερον εἰς ὅλας τὰς τριόδους καὶ εἰς ὅλα τὰ περιοδικὰ εὐρύτατα διαδεδομένην. Τὰ εἴδωλα

ταῦτα εἶναι ἡ *Προσωπικότης* καὶ ἡ *Ζωή* (Erleben) (1). Ἀμφότερα συνδέονται στενῶς πρὸς ἄλληλα, ἐφ' ὅσον κρατεῖ ἡ γνώμη, ὅτι ἡ ζωὴ ἀπαρτίζει τὴν προσωπικότητα καὶ εἶναι ἀπαραίτητον αὐτῆς χαρακτηριστικόν. Ὅλοι βασανίζοιεν τὸν ἑαυτὸν των, διὰ νὰ ζήσουν—ἀντήκει ἄλλως τε τοῦτο εἰς τὸν τρόπον τοῦ βίου *κάθε προσωπικότητος*, ποῦ σέβεται τὴν θέσιν της. Ἄν δὲν το καταφέρῃς νὰ ζήσῃς, πρέπει νὰ καμῶνεσαι τουλάχιστον, πῶς ἔχῃς τὸ οὐράνιον αὐτὸ χάρισμα. Πρωτύτερα ὠνόμαζαν τοιούτου εἶδους ζήσιμον «νὰ κάνῃς μπουύγιον» (sensation) καὶ εἶχαν ἀκριβεστέραν, πιστεύω, ἀντίληψιν, περὶ τοῦ τί εἶναι καὶ τί σημαίνει *προσωπικότης*.

Ἄξιότιμος Ὁμήγουρις! Εἰς τὴν ἐπιστήμην *προσωπικότητα* ἔχει μόνον ἐκεῖνος, ὅστις θέτει ἑαυτὸν εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἔργου της. Καὶ ὄχι μόνον εἰς τὴν ἐπιστήμην. Δὲν γνωρίζομεν κανένα μέγαν καλλιτέχνην, ποῦ νὰ ἔκαμε ποτὲ ἄλλο τίποτε, παρὰ νὰ τεθῆ εἰς τὴν διακονίαν τοῦ ἔργου του καὶ μόνον αὐτοῦ. Ἀκόμη καὶ *προσωπικότης* τῆς περιωπῆς ἐνδὸς Goethe το ἐπλήρωσεν, ὡς πρὸς τὴν τέχνην του, ἀκριβὰ, ὅτι εἶχε τὴν τόλμην νὰ ζητήσῃ νὰ κάμῃ τὴν ζωὴν του καλλιτέχνημα. Καὶ τοῦτο μὲν θὰ ἤμποροῦσεν ἴσως ν' ἀμφισβητηθῆ—πάντως ὅμως πρέπει νὰ εἶναι κανεὶς Goethe, διὰ νὰ δικαιουῖται νὰ το ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν του· θὰ ὁμολογήσουν δὲ ὅλοι τοῦτο τοῦλάχιστον, ὅτι ἐπλήρωτον δὲν ἔμεινεν οὔτ' ἀπὸ ἓνα, ποῦ ἐμφανίζεται, ὅπως ἐκεῖνος, μίαν φορὰν εἰς τὰ 1000 χρόνια. Καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν τὸ ἴδιον γίνεται· ἀλλ' ἄς ταφήσωμεν αὐτὰ σήμερα.

Εἰς τὴν ἐπιστήμην ὅμως δὲν εἶναι ἀσφαλῶς *προσωπικότης* ἐκεῖνος, ποῦ ἀναβαίνει ὡς ἱμπερσάριος εἰς τὴν σκηνὴν μαζί μὲ τὸ ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον ὄφειλε ν' ἀφοσιωθῆ, καὶ ζητεῖ νὰ νομιμοποιήσῃ τὰς ἀξιώσεις του μετὰ τὴν ζωὴν καὶ σκοτώνεται ν' ἀποδείξῃ, ὅτι εἶναι κάτι διαφορετικὸν ἀπὸ ἓναν *εἰδικόν*, καὶ δὲν ἠξεύρει πῶς νὰ κάμῃ, ὥστε νὰ εἰπῆ κάτι, ποῦ κανεὶς ἔως τὴν ὥρην δὲν το εἶπε παρόμοιον εἰς τὴν μορφήν ἢ τὸ περιεχόμενον, ὅπως ἐκεῖνος. Εἶν' ἓνα φαινόμενον χιλιάκις παρουσιαζόμενον σήμερον, τὸ ὁποῖον ἀφήνει ἐντύπωσιν μικροπρεπείας παντοῦ καὶ ὑποβιβάζει ἐκεῖνον, ὅστις καταβάλλει τοιαύτας προσπαθείας, ἀντὶ νὰ ζητῆ διὰ τῆς ἐσωτερικῆς ἀφοσιώσεως εἰς τὸ ἔργον του καὶ μόνον εἰς αὐτὸ ν' ἀνέλθῃ εἰς τὸ ὕψος καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἰσχυρίζεται ὅτι ὑπηρετεῖ. Καὶ εἰς τοῦτο ἐπίσης δὲν διαφέρουν οἱ καλλιτέχναι.

Καὶ ἐνῶ ὅλ' αὐτὰ ἔχει κοινὰ ἡ ἐργασία μας μετὰ τὴν τέχνην, κάτι μοιραῖον τὴν χωρίζει βαθύτατ' ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τοῦ καλλιτέχνου. Ἡ ἐπιστημο-

1) Σ. τ. Μ. Τὴν ἀμετάφραστον γερμανικὴν λέξιν Erlebnis (=κάτι ποῦ ἐξῆσε κανεὶς) ἀποδίδω ἐδῶ μὲ τὴν λέξιν *ζωή*, ἡ ὁποία πλησιάζει περισσότερο παρὰ οἱ ἄλλοι ἀλλῆ ἀπόδοσις, ὅπως *ζήσιμον*, *βίωμα* κλπ. Ἐνας νέος ὄρος. ὅπως αὐτοί, εἶναι ἴσως ἀναλόφρευκτος ἀνάγκη νὰ πλασθῆ, ἀλλὰ θὰ στερηθῆται—πρέπει νὰ το πᾶρωμεν ἀπόφασιν—χάρισμα καὶ συναισθηματικὸν τόνον. Δι' αὐτὸ θὰ ἤμποροῦσε ν' ἀποφεύγεταί, ὅπου τὰ δύο ταῦτα εἶναι ἀπαραίτητα, δὲν εἶναι δὲ ἀπαραίτητος ἡ ἀκριβολογία τοῦ νέου ὄρου.

νική εργασία είναι ζευγαμένη εις τὴν τροχίαν τῆς προόδου, ἐνῶ εἰς τὴν καλλιτεχνίαν ὅτὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην πρόοδος δὲν ὑπάρχει. Δὲν εἶναι ἀληθές, ὅτι τὸ καλλιτέχνημα ἐποχῆς, ποῦ κατέκτησε νέα τεχνικὰ μέσα ἢ τοὺς νόμους τῆς προοπτικῆς, εἶναι διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ καθαρώς καλλιτεχνικῆς ἀπόψεως ἀνώτερον ἀπὸ ἄλλο, ποῦ ἀγνοεῖ τὰ μέσα καὶ τοὺς νόμους τούτους—ἐφ' ὅσον εἶναι σύστοιχον πρὸς τὸ ὑλικὸν καὶ τὴν μορφὴν, δηλαδὴ ἐφ' ὅσον ἡ ἐκλογή καὶ ἡ διάπλασις τοῦ ἀκτινιζομένου ἔχει γίνεσθαι, ὅπως θὰ ἔπρεπε νὰ γίνηται κατὰ τοὺς κανόνας τῆς τέχνης χωρὶς τὴν ἐπιρροήν τῶν νόμων καὶ τῶν μέσων ἐκείνων. Καλλιτέχνημα, τὸ ὁποῖον εἶναι πρῶγματι πλήρωσις (Erfüllung), οὐδέποτε ὑπερβάλλεται, οὐδέποτε παλαιούται. Ὁ καθένας ἠμπορεῖ νὰ κρίνῃ κατὰ διέφορον τρόπον τὴν σημασίαν τοῦ δι' ἐλευτὸν προσωπικῶς, οὐδεὶς ὅμως θὰ δύναται νὰ εἰπῇ περὶ καλλιτεχνήματος, τὸ ὁποῖον εἶναι ὄντως πλήρωσις, μετὰ τὴν καλλιτεχνικὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως, ὅτι ὑπερενικήθη ἀπὸ ἄλλο καλλιτέχνημα, ποῦ εἶν' ἐπίσης πλήρωσις.

Εἰς τὴν ἐπιστήμην ὅμως ὁ καθένας μας ἠξεύρει, ὅτι πᾶν ὅ,τι ἐδημιούργησε, θὰ εἶναι πεπαλαιωμένον εἰς 10, 20, 50 χρόνια. Αὕτη εἶναι ἡ μοῖρα, ἢ μᾶλλον αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι ὑποτεταγμένη καὶ παραδομένη κατὰ τελείως διαφορετικὸν τρόπον πρὸς ὅλα αἱ ἄλλα τοῦ πολιτισμοῦ αἱ ἐκδηλώσεις, περὶ τῶν ὁποίων ἰσχύει τοῦτο. Κάθ' ἐπιστημονικὴν πλήρωσιν σημαίνει νέας ἀπορίας καὶ θέλει νὰ ὑπερβληθῇ καὶ νὰ παλαιωθῇ. Μετὰ τὴν ιδέαν αὐτὴν πρέπει νὰ ἐξοικειωθῇ καθένας, ποῦ ἐπιθυμεῖ νὰ ταχθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐπιστήμης. Ἐμποροῦν βέβαια μερικὰ ἐπιστημονικὰ ἔργα νὰ διατηρῶσιν διαρκῆ τὴν σημασίαν των, ὡς ψυχαγωγικὰ ἀναγνώσματα (Genussmittel) ἔνεκα τῶν καλλιτεχνικῶν των προσόντων ἢ ὡς μέσα προπαιδείας πρὸς ἐργασίαν. Ἀλλ' ὅμως τὸ νὰ ὑπερβληθῶμεν ἐπιστημονικῶς εἶναι—ἐπαναλαμβάνω—ὄχι μόνον ἡ μοῖρα, ἀλλὰ καὶ ὁ σκοπὸς ὅλων μας. Χωρὶς τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἄλλοι θὰ προχωρήσουν περαιτέρω ἀπὸ ἡμᾶς, δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἐργασθῶμεν.

Κατ' ἀρχὴν ἡ πρόοδος αὕτη προχωρεῖ ἐπ' ἀπείρον· ἔτσι φθάνομεν εἰς τὸ πρόβλημα περὶ τοῦ β α θ υ τ έ ρ ο υ ν ο ή μ α τ ο ς τῆς ἐπιστήμης. Διότι δὲν εἶναι βέβαια ἀπ' ἑαυτοῦ φανερόν, πῶς πρῶγμα, τὸ ὁποῖον ὑπόκειται εἰς τοιοῦτον νόμον, ἐγκλείει μέσα του νόημα καὶ λόγον. Διατί νὰ καλλιεργοῦμεν κάτι, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν τελειώνει καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ τελειώσῃ; Πρῶτα πρῶτα διὰ τελείως πρακτικούς, τεχνικούς, εἰς τὴν εὐρυτέραν ἔννοιαν τῆς λέξεως, σκοπούς: διὰ νὰ ἠμποροῦμεν δηλαδὴ νὰ προσανατολίζωμεν τὴν πρακτικὴν μας δρασίαν σύμφωνα μετὰ τὰς προβλέψεις, ποῦ μας παρέχει ἡ γνῶσις ἡ ἐπιστημονικὴ. Πολὺ καλὴ. Ἀλλ' αὐτὸ ἔχει σημασίαν μόνον δι' ἄνθρωπον τῆς πρακτικῆς ζωῆς. Ποίαν ὅμως στάσιν πρέπει νὰ τηρήσῃ ἐσωτερικῶς ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐπιστήμης ἀπέναντι τοῦ ἐπαγγέλματός του;—ἐφ' ὅσον δηλαδὴ ζητεῖ τοιαύτην τινὰ διαγνώμην. Ὁ ἐπιστήμων ἰσχυρίζεται, ὅτι

καλλιεργεῖ τὴν ἐπιστήμην χάριν αὐτῆς καθ' ἑαυτὴν καὶ ὄχι μόνον διότι ἄλλοι δι' αὐτῆς πραγματοποιοῦν ἐμπορικὰ ἢ τεχνικὰ ἐπιτεύγματα καὶ ἡμποροῦν καλύτερα νὰ τρέφονται, νὰ ἐνδύονται, νὰ φωτίζονται, νὰ κυβερνῶνται. Τί βαθυτέρον νόημα πιστεύει πῶς ἔχει τὸ ἔργον του, ὅταν τὰ δημιουργήματά του εἶναι προωρισμένα αἰωνίως νὰ παλαιώνονται, ὥστε νὰ δέχεται νὰ ὑποζευχθῇ εἰς αὐτὴν τὴν κατ' ἐιδικότητος τεμαχισμένην, εἰς τὸ ἄπειρον χωροῦσαν ἀπασχόλησιν; Πρὸς τοῦτο χρειάζεται νὰ προτάξωμεν γενικωτέρας τινὰς σκέψεις.

Ἡ ἐπιστημονικὴ πρόοδος εἶν' ἓνα τμήμα, καὶ δὴ τὸ σπουδαιότατον τμήμα τῆς πρὸς τὴν νοησιοκρατίαν ἐξελίξεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπὸ χλιετηρίδων εἰμεθα ὑποτεταγμένοι καὶ ἐναντίον τῆς ὁποίας συνηθίζουμν νὰ καταφρόνται τόσον πολὺ σήμερον.

Ἄς διευκρινήσωμεν κατὰ πρῶτον, τί κυρίως σημαίνει πρακτικῶς αὕτη ἢ διὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐπιστημονικῶς προσανατολισμένης τεχνικῆς νοησιοκρατικῆ ἐκλογίκευσις τῆς ζωῆς. Ὅχι βέβαια τὸ ὅτι ἡμεῖς σήμερον, καθέννας π. χ. ἐκ τῶν εὐρισκομένων εἰς τὴν αἴθουσαν αὐτὴν, γνωρίζει καλύτερα, παρ' ὅσον ἓνας Ἐρυθρόδερμος ἢ Ὀττεντότος, τὰς βιοτικὰς συνθήκας τῆς ὑπάρξεώς του. Κανεὶς ἀπὸ ἡμᾶς, ποῦ ταξιδεύομεν μὲ τὸ τράμι (ἐκτὸς ἂν εἶναι εἰδικὸς φυσικὸς), δὲν ἔχει ἰδέαν, πῶς συμβαίνει νὰ κινῆται τοῦτο καὶ οὔτε χρειάζεται νὰ ἔχη. Του ἀρκεῖ, ὅτι ἡμπορεῖ νὰ ὑπολογίσῃ εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς τροχιοδρομικῆς ἀμάξης, καὶ ὅτι σύμφωνα μ' αὐτὸ κανονίζει τὴν ἐνέργειάν του· ἀγνοεῖ ὅμως, πῶς κατασκευάζεται ἡ τροχιοδρομικὴ ἀμάξα, ὥστε νὰ κινῆται μόνη της. Τοῦναντίον ὁ ἄγριος γνωρίζει ἀσυγκρίτως καλύτερα τὰ τῆς κατασκευῆς τῶν ἐργαλείων του. Ὅλοι μας σήμερον ἐξοδεύομεν χρήματα· καὶ ὅμως στοιχημαίζω, ὅτι, ἀκόμη καὶ ἂν παρενδύσκοντο ἐδῶ οἱ εἰδικοὶ συνάδελφοί τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ὁ καθέννας θὰ μὸς ἔδιδε διάφορον ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα: πῶς συμβαίνει, ὥστε ν' ἀγοράζωμεν μὲ χρῆμα κάτι, πότε πολὺ, πότε ὀλίγον; Ὁ ἄγριος ὅμως γνωρίζει, τί πρέπει νὰ κάμῃ, διὰ νὰ κερδίσῃ τὴν τροφήν τῆς ἡμέρας καὶ ποῖοι θεσμοὶ του χρησιμεύουν εἰς τοῦτο.

Ἐπομένως ἡ αὔξησις τῆς νοησιώσεως (Intellektualisierung) καὶ ἐκλογικεύσεως (Rationalisierung) δὲν σημαίνει καθολικὴν αὔξησιν τῆς γνώσεως τῶν βιοτικῶν συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας ὑπαγόμεθα. Σημαίνει μᾶλλον κάτι ἄλλο, ὅτι γνωρίζομεν ἢ πιστεύομεν, ὅτι θὰ ἡμποροῦσε κανεὶς οἰανδήποτε στιγμὴν νὰ το μάθῃ, ἀρκεῖ νὰ το ἠθέλῃ, ὅτι ἄρα, κατ' ἀρχὴν, δὲν ὑπάρχουν δυνάμεις μυστηριώδεις καὶ ἀνυπολόγιστοι, ποῦ παρεμβάλλονται εἰς τὴν ζωὴν μας, ἀλλ' (κατ' ἀρχὴν) οὐδὲν δυνάμεθα διὰ τοῦ ὑπολογισμοῦ ὅλα νὰ τα ὑποτάξωμεν. Σημαίνει δὲ τοῦτο τὴν ἐκμαγικῶν δυνάμεων ἀποκάθαρσιν (Entzauberung) τοῦ κόσμου. Δὲν χρειάζεται πλέον νὰ μεταχειρισθῶμεν, ὅπως ὁ ἄγριος ὁ πιστεύων εἰς τὴν ὑπαρξίν τοιούτων δυνάμεων, μέσα μαγικά, διὰ νὰ καθυποτάξωμεν ἢ ἐξικετεύσωμεν τὰ

πνεύματα· τὰ τεχνικὰ μέσα καὶ ὁ ὑπολογισμὸς μας ἀρκοῦν πρὸς τοῦτο. Αὐτὴν τὴν σημασίαν ἔχει ἡ νοησίωσις καθ' ἑαυτήν.

Ἔχει ὅμως αὐτὴ ἡ ἐπὶ χιλιετηρίδας ἐν τῷ εὐρωπαϊκῷ πολιτισμῷ συνεχιζομένη ἐξέλιξις πρὸς ἀποδίωξιν τῶν μαγικῶν δυνάμεων ἐκ τοῦ κόσμου καὶ γενικῶς αὐτὴ ἡ πρόοδος, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἡ ἐπιστήμη ὡς μέλος καὶ μοχλὸς ἀνήκει, ἓνα βαθύτερον νόημα, πέραν τῶν πρακτικῶν καὶ τεχνικῶν τούτων σκοπῶν. Τὸ ἐρώτημα ἔχει ριφθῆ ριζικώτερα, παρ' ὅσον ἄλλου, εἰς τὰ ἔργα τοῦ Δ. Τολστόη, ὅστις κατὰ ἰδιούζοντα τρόπον ὠδηγήθη πρὸς τοῦτο. Ἡ ὄλη του διανοητικὴ ἀναζήτησις ἐστρέφετο περὶ τὸ πρόβλημα: ἔχει τὸ φαινόμενον τοῦ θανάτου βαθύτερον νόημα ἢ ὄχι; Καὶ ἡ ἀπάντησις εἶναι: Διὰ τὸν πολιτισμένον ἄνθρωπον, ὄχι. Καὶ τοῦτο διότι ἡ ζωὴ τοῦ πολιτισμένου, προσανατολισμένη ὅπως εἶναι πρὸς τὴν ἐπ' ἀπειρον πρόοδον δὲν πρέπει σύμφωνα μὲ τὴν ἐγγενῆ της ἔννοιαν νὰ ἔχη τέλος. Διότι πάντοτε θὰ ὑπάρχῃ ἓνα περαιτέρω βῆμα πρὸς τὰ ἔμπροσ. Οὐδεὶς ἀποθνήσκων ἔχει φθάσει εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον, ἀφοῦ τοῦτο κεῖται εἰς τὸ ἀπειρον. Ὁ Ἄβραάμ ἢ οἷοσδήποτε ἄλλος χωρικὸς τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς ἀπέθανεν προσβύτης καὶ πλήρης ἡμερῶν, διότι εὗρίσκετο ἐντὸς τῆς ὀργανικῆς τροχιάς τῆς ζωῆς, διότι ἡ ζωὴ του, καὶ κατὰ τὸ βαθύτερον νόημά της, του προσέφερε κατὰ τὸ τέρας τῶν ἡμερῶν του, ὅ,τι ἠδύνατο νὰ του προσφέρει, διότι δι' αὐτὸν δὲν ὑπελείφθησαν αἰνίγματα, ποῦ νὰ ἐπιθυμῇ νὰ λύσῃ· δι' αὐτὸ καὶ ἠμποροῦσε νὰ εἶναι χορτασμένος ἀπὸ ζωὴν. Ἐνας πολιτισμένος ὅμως ἄνθρωπος, τοποθετημένος μέσα εἰς τὸν συνεχῆ ἐμπλουτισμὸν τοῦ πολιτισμοῦ μὲ ιδέας, γνώσεις, προβλήματα, δύναται μὲν νὰ κουρασθῇ ἀπὸ τὴν ζωὴν, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ τὴν χορτάσῃ. Διότι, ἀπὸ ὅ,τι γεννᾷ νέον ἡ ζωὴ τοῦ πνεύματος, συλλαμβάνει μόνον ἐλαχιστότατον μέρος, καὶ πάντοτε κάτι προσωρινόν, τίποτε τελειωτικόν. Διὰ τοῦτο εἶν' ὁ θάνατος δι' αὐτὸν ἓνα περιστατικὸν χωρὶς νόημα. Καὶ ἐπειδὴ ὁ θάνατος δὲν ἔχει νόημα, δὲν ἔχει καθ' ἑαυτήν καὶ ἡ ζωὴ τοῦ πολιτισμένου νόημα, ἡ ὁποία μὲ τὴν χωρὶς νόημα πίστιν εἰς τὴν πρόοδον ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸν θάνατον κάθε νόημα. Παντοῦ εἰς τὰ τελευταῖα μυθιστορήματα τοῦ Τολστόη εὗρίσκει κανεὶς τὴν ιδέαν αὐτὴν ὡς βασικὸν τόνον τῆς τέχνης του.

Τί ν' ἀπαντήσῃ κανεὶς εἰς αὐτά; Ἔχει ἡ πρόοδος καθ' ἑαυτήν ἓνα βαθύτερον νόημα, προσιτὸν εἰς τὴν γνῶσιν καὶ ἐκτεινόμενον πέραν τῶν τεχνικῶν ἀναγκῶν, ὥστε καὶ ἡ καλλιέργειά της νὰ εἶν' ἐπάγγελμα μὲ βαθύτερον νόημα; Τὸ ἐρώτημα πρέπει νὰ τεθῇ· δὲν εἶναι ὅμως πλέον μόνον τὸ ἐρώτημα περὶ τῆς κλήσεως διὰ τὴν ἐπιστήμην, δηλαδὴ περὶ τοῦ ποῖαν σημασίαν ἔχει ὡς ἐπάγγελμα ἡ ἐπιστήμη δι' ἐκεῖνον, ποῦ ἀφιερώνεται εἰς αὐτήν ἀλλὰ τὸ πρόβλημα, ποῖα εἶναι ἡ ἀποστολὴ τῆς ἐπιστήμης ἐντὸς τῆς ὕλης πνευματικῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ποῖα ἡ ἀξία της;

Τεραστία εἶν' ἐνταῦθα ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος. Ἐνθυμηθῆτε τὴν θαυμασίαν εἰκόνα ἐν ἀρχῇ τοῦ 7. βιβλίου τῆς

Πολιτείας τοῦ Πλάτωνος, τοὺς ἐντὸς τοῦ ἀντροῦ δεσμώτας: τὸ πρόσωπόν των εἶν' ἐστραμμένον πρὸς τὸ πρὸ αὐτῶν τειχίον, ἐνῶ ἀπ' ὀπίσσω των εὐρίσκεται ἡ πηγὴ τοῦ φωτός, τὴν ὁποίαν δὲν ἤμποροῦν νὰ ἴδοιν. Ἀσχολοῦνται λοιπὸν μόνον μετὰ τὰς σκιάς, ποῦ ρίπτει τὸ φῶς ἐπὶ τοῦ τειχίου, καὶ ζητοῦν νὰ ἐξιχνιάσουν τὰς σχέσεις αὐτῶν. Τέλος ἓνας ἐξ αὐτῶν κατορθώνει νὰ σπάσῃ τὰ δεσμά, μεταστρέφει καὶ βλέπει τὸν ἥλιον. Θαμβωμένος ψηλάφει δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ψαλλίζων ὅ,τι εἶδε· οἱ ἄλλοι λέγουν, πῶς ἐτραλλάθη. Βαθμηδὸν ὁμοῦ σινηθίζει νὰ βλέπῃ μέσα εἰς τὸ φῶς καὶ τότε ἀποστολήν του θεωρεῖ νὰ κατέλθῃ εἰς τὸ ἀντρον πρὸς τοὺς δεσμώτας, διὰ νὰ τοὺς ἀναβιβάσῃ πρὸς τὸ φῶς. Εἶναι ὁ φιλόσοφος· ἥλιος δὲ εἶναι τῆς ἐπιστήμης ἡ ἀλήθεια, ἥτις μόνη δὲν κυνηγεῖ φαντάσματα καὶ σκιάς, ἀλλὰ τὸ ὄντως ὄν.

Ναί, ἀλλὰ ποῖος σήμερον ἔχει τοιαύτην ἀνείληψιν περὶ ἐπιστήμης (1): Σήμερον οἱ νέοι ἴσα ἴσα κατέχονται μᾶλλον ἀπὸ τ' ἀντίθετα αἰσθήματα· οἱ δηλαδὴ τὰ νοησιακὰ δημιουργήματα τῆς ἐπιστήμης εἶν' ἓνα βασίλειον ἀπόκοσμον τεχνητῶν ἀφαιρέσεων, ποῦ προσπαθοῦν νὰ συλλάβουν μετὰ τὰ ἔρηρα τῶν χέρια τὸ αἷμα καὶ τὸν χυμὸν τῆς πραγματικῆς ζωῆς, χωρὶς ποτὲ νὰ το ἐπιτυγχάνουν, Ἐνῶ εἰς τὴν ἐδῶ ζωὴν, ποῦ ἦτο διὰ τὸν Πλάτωνα τὸ θέατρον τῶν σκιῶν ἐπὶ τοῦ τειχίου τοῦ ἀντροῦ, ἐδῶ σφύζει ἡ ἀληθινὴ πραγματικότης· τὰ λοιπὰ εἶναι παράγωγα καὶ ἄψυχα εἶδωλα καὶ τίποτε ἄλλο.

Πῶς συνετελέσθη ἡ μεταστροφή αὕτη; Τὸ πάθος καὶ ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ Πλάτωνος εἰς τὴν Πολιτείαν ἐξηγοῦνται τελικῶς ἐκ τοῦ ὅτι τότε διὰ πρώτην φοράν εἶχεν ἀνακαλυφθῆ συνειδητὰ ἡ σημασία ἑνὸς ἐκ τῶν μεγάλων μέσων πάσης ἐπιστημονικῆς γνώσεως, τῆς ἐ ν ν ο ί α ς. Ὁ Σωκράτης εἶχεν ἀνακαλύψει ὅλην τὴν σπουδαιότητα. Ἀλλ' ὄχι μόνος αὐτὸς εἰς τὸν κόσμον· καὶ εἰς τὴν Ἰνδικὴν ἤμπορεῖτε νὰ εὑρεῖτε ἀρχὴς λογικῆς, ὁμοίως πρὸς τὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀλλὰ πούθεν μὲ τόσην συνείδησιν τῆς σημασίας τῆς. Ἐδῶ διὰ πρώτην φοράν παρουσιάζεται μέσον, μετὰ τὸ ὁποῖον ἤμποροῦσε νὰ βάλῃ τὸν συζητητὴν σου εἰς τῆς λογικῆς τὸν φάλαγγα, ἀπὸ τὸν ὁποῖον νὰ μὴν ἤμπορῃ νὰ ἐξέλθῃ, ἂν δὲν ὁμολογήσῃ ἢ ὅτι τίποτε δὲν γνωρίζει ἢ ὅτι τοῦτο (καὶ κανένα ἄλλο) εἶναι ἡ ἀλήθεια, ἡ αἰωνία ἀλήθεια, ἥτις οὐδέποτε παρέρχεται, ὅπως αἱ πράξεις καὶ τὰ ἔργα τῶν τυφλῶν θνητῶν. Εἰς τοῦτ' ὀφείλεται ἡ τεραστία συγκίνησις, ποῦ κατέλαβε τοὺς μαθητὰς τοῦ Σωκράτους, καὶ ἀπ' ἐδῶ συνεπέρανεν, ὅτι ἐκεῖνος, ποῦ θὰ εὑρῇ τὴν ὀρθὴν ἐννοίαν τοῦ ὠραίου, τοῦ ἀγαθοῦ ἢ καὶ τῆς ἀνδρείας, τῆς ψυχῆς,

1) Σ. τ. Μ. Βεβαίως κανεῖς. Ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη, ὅπως τὴν ἐννοεῖ ὁ Πλάτων, εἶναι κάτι πολὺ εὐρύτερον καὶ πολυμερέστερον ἀπὸ τὴν σημερινὴν ἐπιστήμην· ὁ ἴδιος ὁμιλεῖ εἰς τὴν Πολιτείαν διὰ περὶ παιδείας. Ἐδῶ ὁ Weber παρερηγεύει, μου φαίνεται, τὸν Πλάτωνα, παρασυρόμενος ἀπὸ τὴν μονομερῆ ἐρμηνείαν φιλολόγων καὶ φιλοσόφων τῆς προπολεμικῆς περιόδου. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ περὶ τῆς θέσεως τῆς πλατωνικῆς ἐπιστήμης ἐντὸς τῆς ζωῆς δὲν ἱκανοποιεῖ ἀπολύτως.